

Monumentnummer*: 515449

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijkmonument
Inschrijving register* 15 mei 2000
Kadaster deel/nr 82679/40

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Jelsum Leeuwarden Fryslân

Locatiennaam Locatieomschrijving
Jelsum

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Jelsum F 230

Omschrijving**

Inleiding

De DWARSHUISBOERDERIJ is in 1869 onder Eclectische architectuur gebouwd ter plaatse van een reeds bestaande boerderij van het kop-hals-romptype (Eekhoff, 1856). De boerderij is vermoedelijk ontworpen én gebouwd door S. Reitsma en Zonen uit Beetgum, die op de gedenksteen in de schuur als bouwmeesters worden vermeld; de eerste steen is gelegd door Johannes E. Bonnema op 1 april 1869. De rechte achtergevel is karakteristiek voor een akkerbouwbedrijf (gemengd bedrijf met als hoofdtak akkerbouw). De verschuiving van akkerbouw naar veeteelt kreeg in de 19de eeuw in de gemeente Leeuwarderadeel zijn definitieve beslag. Als exponent van die ontwikkeling werd de boerderij uitgebreid met een melkkelder. Het type portiek is karakteristiek voor de Eclectische woonhuizen in het noordoostelijk deel van de provincie. Later, vermoedelijk in het eerste kwart van de twintigste eeuw, is aan de zuidzijde van de schuur een jongveestal (lytshús) aangebouwd. Het spitsbogige raam uit de schuur is daarbij hergebruikt in de korte gevel van de jongveestal.

Een tuinontwerp is niet herkenbaar: bij de oprit in de voortuin staan nog één krooniep en een kastanjeboom. De toegang vanaf de openbare weg naar de voordeur bestaat uit een eenvoudig, klein smeedijzeren HEK tussen gietijzeren hekstijlen.

Omschrijving

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De boerderij bestaat uit een dwarsgeplaatst voorhuis, een tussenlid of hals met aangekapte melkkelder aan de noordzijde en een schuur; woonhuis en schuur zijn ten opzichte van elkaar enigszins verschoven. Het woonhuis heeft een rechthoekige plattegrond; het bestaat uit één bouwlaag onder schilddak. De gevels zijn opgetrokken in bruine bakstenen, aan de voorzijde op een natuurstenen borstwering tot onder de raamdorpels; bij de overige gevels op een gemetselde plint. De voorgevel wordt aan de bovenzijde afgesloten door een gevellijst verlevendigd met versierde panelen; de overige gevels hebben een onversierde gevellijst en de achtergevel aan de noordzijde is zonder gevellijst.

Het schilddak is belegd met zwart geglaazuurde platte Friese pannen en heeft twee schoorstenen met dekborden op de hoeken. De voorgevel aan de oostzijde is symmetrisch ingedeeld met een risalerende ingangspartij in het midden die tot een dakkapel is opgemetseld. Het middenrisaliet heeft drie-achtste hoekkolommen en wordt aan de bovenzijde afgesloten door een gevellijst waarop een tympaan: kolommen en tympaan zijn bekroond met respectievelijk bolvazen en een 'morgenster'. De entree bestaat uit een drietreeds hardstenen stoep, een ondiep nisvormig portiek met kwartronde holle wanden. De Neo-Renaissance porte brisée met smeedijzeren hekjes voor de glaspanelen heeft een bovenlicht met gekleurd glas-in-lood, voorstellend een watergezicht met lisdodden en waterlelies. Aan weerszijden van het portiek zijn twee korbogige vensters; boven de ramen een wenkbrauwboog op consoles en met een kuif. Het doorgemetselde middenrisaliet heeft een omlijst, korbogig venster met een hekwerk. In de noordgevel een korbogig venster met een bakstenen rollaag als wenkbrauwboog op consoles. De noordelijke helft van de achtergevel wordt gedeeltelijk oversneden door de melkkelder, die aan het tussenlid of hals is aangekapt. De zuidgevel van het woonhuis heeft twee korbogige vensters met een rollaag als wenkbrauwboog op consoles en een gepleisterde gevellijst.

De schuur heeft een rechthoekige plattegrond; aan de zuidwesthoek is een jongveestal (lytshús) aangebouwd. De gevels van de grote schuur zijn opgetrokken in roodbruine bakstenen met een dagstreep; de dakschilden zijn belegd met gesmoorde Hollandse pannen; het dakschild aan de westzijde is belegd met gesmoorde platte Friese pannen. In de noordgevel van de schuur 19 ijzeren, getoogde drieruits stalramen onder een rollaag, met een dorpel van klinkerstenen. In de achtergevel onder meer vijf ijzeren, vierruits stalramen onder een rollaag, mendeuren en een negenruits ijzeren raam. Aan de zuidgevel de later bijgebouwde jongveestal en in de lange gevel vijf rondboogvensters met een gevorkte tracering. De aangebouwde jongveestal heeft een rechthoekige plattegrond en staat haaks op de grote schuur. De stal bestaat uit één bouwlaag met wolfdak, belegd met gesmoorde gegolfde Friese pannen; aan de korte gevels een ijzeren roosvenster en rozetankers. De gevels worden afgesloten door lijsten en een klimmend fries in portlandcement. In de oostgevel van de grote schuur zijn van links naar rechts mendeuren met smeedwerk in de deurpanelen van het inpandige koetshuis, gedenksteen, schuurdeur, rondboogvenster, keukendeur met zijlichten. De gevelopeningen zijn alle onder een rollaag; het kozijnhout heeft aan de bovenzijde haakse hoeken buitenwerks en kwartronde hoeken binnenwerks. Op het dakschild zwart geglaazuurde platte Friese pannen.

De indeling van het woonhuis is gaaf en bestaat uit een middengang met zijkamers; het vloerniveau van het woonhuis ligt hoger dan dat van de hals, en is niet onderkelderd. Tot de waardevolle onderdelen van het INTERIEUR behoren ondermeer de gehoute paneeldeuren, draaitrap, stucplafond, de schildpad-marmeren tegels en de gietijzeren consoles onder de vensterbanken. De diepe melkkelder wordt gestut door ijzeren kolommen en heeft diefijzers en bakken.

Het inpandige koetshuis is oorspronkelijk en heeft langs de wand tuighaken. In de schuur vijf gebinten op bakstenen poeren en stalboxen.

Waardering

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De boerderij uit 1869 is van algemeen cultuurhistorische en architectuurhistorisch waarde:

- als uitdrukking van de cultuurhistorische ontwikkeling in de huidige gemeente Leeuwarderadeel van de bedrijfsspecialisatie van akkerbouw (achtergevel) naar veehouderij (aangekapte melkkelder),
- vanwege de redelijke mate van belang van het gebouw voor het oeuvre van de bouwmeesters,
- vanwege de hoogwaardige esthetische kwaliteit van het ontwerp, in het bijzonder van het woonhuis,
- vanwege de redelijke tot hoge mate van architectonische gaafheid van het exterieur en het interieur.

Hoofdcategorie

Boerderijen, molens en bedrijven

Subcategorie

Boerderij (M)

Functie

Boerderij(M1)